

Група 305 Історія України

Урок 16 **Формування зовнішньої політики України.**

Історія України В.Власов, С.Кульчицький

Параграф 24 ст.196-201 опрацювати

Домашнє завдання

Письмово ст. 206 записати в конспекті

Початковий рівень ст. 206 завдання 1;

Середній рівень ст. 206 завдання 2;

Високий рівень ст. 206 завдання 4;

<http://www.myshared.ru/slide/1162224/>

1. Зовнішня політика Української держави на сучасному етапі

1. Формування головних засад зовнішньої політики: 1991-2010 рр.

У 1991 р. Україна стала незалежною державою. Перед Україною відкрилися нові можливості формування та здійснення своєї зовнішньої політики. При цьому слід зауважити, що до здобуття незалежності Україна практично не здійснювала зовнішню політику, хоча і мала Міністерство закордонних справ. Тому досить складною проблемою було вироблення власної стратегії на міжнародній арені, визначення національних інтересів, розробка геополітичних пріоритетів.

Для країн Заходу Україна була маловідомим об'єктом міжнародних відносин. До того ж вона мала ядерну зброю. Тому США в перші роки нашої незалежності більше покладалися на Росію.

Оскільки Україна має особливе географічне розташування – між Європою і Азією, природним є її **багатовекторність зовнішньополітичних орієнтацій**. Їх є **щонайменше три**: східний (Росія, країни СНД), західний (Польща, Західна Європа, США) та південно-східний (Болгарія, Туреччина, країни Сходу).

З прийняттям Декларації про державний суверенітет Україна стала суб'єктом міжнародного права, заявила про свою миролюбність, почала брати участь в роботі міжнародних організацій, проголосила про свій намір в майбутньому стати нейтральною без'ядерною державою, підтвердила відсутність територіальних претензій до сусідніх держав і заявила про невизнання жодних територіальних претензій до себе.

Світова спільнота досить позитивно сприйняла такий зовнішньополітичний курс новопосталої незалежної держави. Міжнародне визнання незалежної України відбувалось досить активно. Першими це зробила Канада і Польща. До 2000 р. дипломатичні відносини були встановлені зі 153 країнами світу, Україна мала за рубежом 53 посольства. Це означало незворотність обраного шляху державотворення, а також те, що світова спільнота зацікавлена в існуванні незалежної України.

Зі свого боку Україна повинна була визначитись щодо правонаступництва СРСР, розподілу армії і флоту, ядерного статусу. З перших років незалежності Президент України Л. Кравчук у зовнішній політиці взяв курс на дистанціювання від Росії і зближення з країнами Заходу, яке передбачало набуття членства в НАТО, інтеграцію до ЄС. Другий Президент України Л. Кучма запропонував політику нейтралітету, яка передбачала одночасний з

Росією вступ до НАТО і інтеграцію до ЄС. Після Помаранчевої революції Президент В. Ющенко відстоював західний вектор зовнішньої політики України, а у Верховній Раді і уряді намагалися її збалансувати за рахунок покращення відносин з Росією.

Специфічною проблемою перших років незалежності України була доля ядерної зброї на території України (15 % світового потенціалу). З розпадом СРСР ця зброя стала власністю України, а значить були ознаки порушення договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1968 р. Наші сусіда на західних кордонах були явно невдоволені перспективою мати так близько ядерну зброю. США і Росія також вчинили тиск на українське керівництво, аби його примусити якнайшвидше вивезти з території України ядерну зброю. Вони мотивували свої дії тим, що Україна не підготовлена до володіння ядерною зброєю (Чорнобильський аргумент).

Головні засади зовнішньої політики України були викладені в прийнятому Верховною Радою документі «Основні напрями зовнішньої політики України» (1993). Цей документ передбачав утвердження і розвиток України як незалежної демократичної держави, забезпечення стабільності її міжнародного становища, включення національного господарства у світову економічну систему, збереження територіальної цілісності держави та недоторканність її кордонів.

Реалізуючи основні засади зовнішньої політики, Україна бере участь в роботі міжнародних організацій у т. ч. ООН та її комітетах. В цілому Україна бере участь більш ніж 60 організацій ООН. Україна підтримує колективні зусилля спрямовані на збереження міжнародного миру та безпеки, бере участь в операціях миротворчих сил ООН. З 1992 р. Україна прийнята до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, організації безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Україна проявила настигливість в здобутті членства в Міжнародній організації торгівлі (СОТ).

На початку січня 1994 р. між Україною, Росією та США була досягнута угода про передачу ядерної зброї під контроль російського командування. Це був безпрецедентний випадок в історії, але зберегти її в тих умовах було також неможливо. Існує думка, що цей крок суттєво послабив позиції України на міжнародній арені. У грудні того ж року в Будапешті підписано Меморандум про гарантії від США, Великої Британії, Росії, Франції та Китаю (меморандум ще не набув статусу Угоди). В квітні 2010 р. Росія і США підписали в Празі договір про скорочення ядерної зброї та її носіїв. Обидві держави заявили про гарантії безпеки для України.

У 2010 р. під час роботи у Вашингтоні Міжнародної конференції по ядерному розброєнню Президент України В. Янукович зробив заяву про згоду України позбутися високозбагаченого урану (приблизно 100 кг). Така позиція українського керівництва знайшла досить схвальні відгуки як у членів конференції, так і у світової громадськості.

Ще однією засадничою стороною зовнішньої політики України є вирішення питання про її участь у військово-політичних блоках і економічних союзах. Президент Л. Кравчук був прибічником вступу України до НАТО і в Євросоюз. Президент Л. Кучма виступав за одночасний з Росією вступ України до НАТО і інтеграцію до ЄС. Президент В. Янукович виступає за позаблоковий статус

України і співпрацю з НАТО в окремих чітко визначених напрямках. Такий зовнішньополітичний курс має підтримку більшості громадян України.

Підсумовуючи, маємо сказати, що керівництво України усі попередні роки здійснювало пошук основних векторів зовнішньої політики: від намірів набуття членства в НАТО до проголошення позаблокового нейтрального статусу, від одновекторної орієнтації на Захід до визнання стратегічним партнером Російської Федерації при збереженні курсу на євроінтеграцію.

2. Україна в СНД: політичні та економічні взаємовідносини

8 грудня 1991 р. у Біловезькій Пущі на території Білоруської РСР у результаті переговорів В. Шушкевича, Б.Єльцина і Л. Кравчука – лідери трьох республік Радянського Союзу – Білорусії, Росії, України (без відома Президента СРСР М. Горбачова) підписали Угоду про утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

В Угоді договірні сторони гарантували права всіх громадян незалежно від їхньої національності, висловили готовність до рівноправного співробітництва, поважати територіальну цілісність СНД, координувати зовнішньополітичну діяльність. Вони заявили про скасування на їхніх територіях чинності законів колишнього СРСР. Підписання Угоди мотивувалося тим, що переговори про підписання нового союзного договору зайшли у глухий кут, а процес виходу республік зі складу СРСР став об'єктивною реальністю.

Метою даного міждержавного утворення було розв'язання політичних та економічних проблем між республіками, а також формування підґрунтя для налагодження міждержавних відносин в майбутньому. Засадничими документами СНД стала Мінська угода від 8 грудня 1991 р. та Алма-Атинська декларація від 21 грудня 1991 р.

За ініціативи Росії була підписана Угода про сили спільного призначення на перехідний період (1992), Договір про колективну безпеку (1993) та ін. Позиція України полягала в тому, щоб не створювати наднаціональних органів, зберігати свій суверенітет. Україна бере участь в роботі 58 органів СНД із 90 і виступає за те, щоб рівень відносин в цій організації був міждержавним. До того ж були і залишаються різні пріоритети у зовнішній політиці держав СНД: Україна проголосила курс на євроінтеграцію, Білорусь, Казахстан, Узбекистан – на пріоритетні відносини з Росією і т. д. Мають місце і певні відмінності у внутрішній політиці країн СНД – від проголошення пріоритету демократичних цінностей (Україна, Росія) до певних обмежень демократії (Білорусь, Таджикистан, Азербайджан, Казахстан).

2005-2009 рр. – це час погіршення українсько-російських взаємин.

Цьому було кілька причин. Прихід до влади в Україні «помаранчевих», м'яко кажучи, не сприймався російським керівництвом. Додатковим подразником були заяви українського керівництва про бажання вступити до НАТО, а також вимоги перегляду угод базування Чорноморського флоту РФ в Криму та його обов'язкового виведення після 2017 р. Ці та інші дії «помаранчевої» влади спонукали російське керівництво до припинення стосунків на найвищому рівні, відбулось суттєве скорочення товарообороту між двома державами тощо.

Незважаючи на всі відмінності об'єктивною потребою для всіх пострадянських країн залишаються економічні зв'язки, сформовані ще за роки СРСР. Економічна взаємозалежність є об'єктивною реальністю, як і процес

економічної трансформації в країнах СНД. Важливе значення для країн СНД має їх «російськомовність», подібність органів державного управління. Спільними для України і Росії є демократичне державотворення і трансформація в економічній сфері, слов'янська єдність і православне віросповідання.

Попри це 90-і – 2000-ні роки виявились досить напруженими у двосторонніх відносинах. З великими складнощами вирішувались проблеми статусу Севастополя і Чорноморського флоту, включаючи інфраструктуру на узбережжі. Справа в тому, що там закумульовані геостратегічні фактори: контроль над Чорним морем давав можливість впливати на Балкани, Закавказзя, налагодити транспортування нафти в Європу та ін.

У 1996 р. спільна українсько-російська комісія здійснила оцінку вартості кораблів Чорноморського флоту. Україна отримала їх на 258358 млн., Росія – 934809 млн. доларів США. Було також визначено вартість берегових об'єктів, орендна плата Росією за їх використання та оренду землі. Севастополь визначено базою Чорноморського флоту Росії, вона ж взяла на себе певні зобов'язання щодо вирішення соціально-економічних проблем цього міста. В травні 1997 р. в Києві підписано Угоду з Чорноморським флотом. Розрахунок за використання об'єктів в Криму Росія здійснює шляхом щорічного зменшення державного боргу України перед Росією на суму 9779 млн. доларів. Згідно з Угодою Чорноморський флот Російської Федерації має перебувати на території України до 2017 р.

Вслід за підписанням договору по Чорноморському флоту в грудні 1997 р. був підписаний Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Росією. Цей договір зафіксував рівність обох сторін як суб'єктів міжнародного права, підтверджував територіальну цілісність обох сторін і непорушність кордонів між Росією і Україною. Його підписання сприяло поглибленню економічних зв'язків між Україною і Росією, були узгоджені спільні міграційні правила, з часом декілька мільйонів громадян України знайшли собі роботу в Росії.

Однак і після підписання Договору між Україною і Росією не були до кінця узгоджені лінії міждержавного кордону в Азовському морі та Керченській протоці. Найбільш гостро ця проблема проявилась у жовтні 2003 р. Росія в односторонньому порядку з боку Таманського півострова почала споруджувати дамбу в напрямку українського острова Тузла. Цей острів має площу 35 га, його довжина 6,5 км, ширина – 500 м, відстань від острова до українського берега – 4 км, до російського 5,5 км. Конфлікт набув такого загострення, що тільки втручання Президентів України і Росії Л. Кучми і В. Путіна дозволило його владнати. Росія припинила будівництво дамби за 180 метрів від острова.

На початку 90-х років стався розрив технологічних зв'язків між державами колишнього СРСР і насамперед з Росією. Росія зменшила виробництво у військових галузях, перевела потік замовлень на продукцію машинобудування на власні підприємства. В результаті машинобудування в Україні скоротилося з 30,7 % у 1980 р. до 13,8 %. Російський ринок для українських товаровиробників став важко доступним, обсяг експорту українських товарів зменшився майже в 1,5 рази. У 1998 р. між Україною і Росією було підписано Договір про економічне співробітництво і міжнародну програму розвитку економічних зв'язків на 1998-2007 рр.

На країни СНД припадає 65,5 % українського імпорту. Саме тому у вересні 2003 р. була підписана Угода про створення єдиного економічного простору (ЄЕП) між Україною, Росією, Білоруссю і Казахстаном. Однак це по суті не зняло проблем економічного співробітництва між Україною і Росією.

Такий стан українсько-російських взаємин завдавав шкоди обом державам. Розуміючи це, президент В. Янукович і уряд України у 2010 р. активізували переговорний процес з Російською Федерацією, в результаті якого відбулось відновлення дружніх відносин між двома державами, досягнуті домовленості про розширення відносин в економічному співробітництві.

21 квітня 2010 р. в Харкові Президент України В. Янукович і Президент Російської Федерації Д. Медведєв підписали Угоду про продовження перебування російського Чорноморського флоту в Криму ще на 25 років в обмін на згоду Росії знизити ціну на газ для України на 100 дол. США за 1000 м. куб. від існуючого контракту. 27 квітня дана угода була ратифікована Верховною Радою України і Державною Думою Російської Федерації.

В травні 2010 р. після тривалої перерви відбулись засідання міждержавної комісії України і Російської Федерації за участю президента України В. Януковича і президента РФ Д. Медведєва. Було узгоджено позиції щодо перспектив розширення торгово-економічних взаємин, напрямки в науковому та гуманітарному співробітництві та ін.

Таким чином, в україно-російських відносинах з 1991 р. відбувались складні, неоднозначні процеси. До 2010 р. переважала тенденція до їх ускладнення, обмеження у різних сферах міждержавного співробітництва. З 2010 р. почалось вирівнювання українсько-російських відносин з чіткою перспективою до виходу їх на рівень стратегічного партнерства.

3. Європейський вектор зовнішньополітичного курсу

Україна знаходиться в центрі європейського континенту тому-то є цілком природнім її інтеграція в європейські структури. Україна хоче побудувати за прикладом Європи демократичну, правову державу, в якій би були гарантії прав людини, умови для бізнесу, стандарти рівня життя європейського зразку. Для цього в Україні слід здійснити ряд реформ у т. ч. системи страхування, оподаткування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення та ін.

У 1994 р. Україна підписала з ЄС Угоду про партнерство та співробітництво. Це прискорило встановлення контактів на найвищому політичному рівні, розпочали діяти Рада та Комітет з питань співробітництва між Україною і ЄС, а також комітет міжнародного співробітництва, відкрилась перспектива асоційованого членства України у складі ЄС. У 1995 р. Україна стала членом Ради Європи і відтоді бере участь у розробці європейської політики.

Маємо відзначити, що питання про асоційоване членство в ЄС не вирішується. Україні пропонують лише статус сусідства, що має дозволити лібералізацію торгівлі з країнами – членами ЄС і співробітництво на кордонах.

Україна здійснила реальні кроки, які наближають її до членства в ЄС: у 1991 р. проведена так звана мала судова реформа, що передбачала особисту незалежність суддів, ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основних свобод, була скасована смертна кара, прийняті новий Кримінальний та Земельний кодекси України, внесені зміни до Законів України «Про громадянство України», «Про біженців». У 2002 р. Україна приєдналась до

Конвенції про статус біженців. Зі свого боку Рада Європи відслідковує в Україні ситуацію з дотриманням прав колишніх депортованих осіб, емігрантів, біженців.

Принциповою вимогою ЄС до України є сповідування демократії та верховенства права. Згідно плану дій до Спільної стратегії ЄС щодо України (2002) акцентовано на необхідності гарантій свободи мас-медіа, захисту журналістів (вбивство Г. Гонгадзе), проведенні правової та адміністративної реформи.

Економічні критерії вступу до ЄС передбачають наявність ринкової конкурентноспроможної економіки, здійснення лібералізації цін і торгівлі, досягнення макроекономічної стабільності, консенсус щодо цілей економічної політики, приєднатися до СОТ (вступила у 2008 р.), завершити демаркацію кордону з Росією (угода з цього питання досягнута у 2010 р.), здійснити радикальні економічні реформи, ліквідувати корупцію та тіньовий сектор.

Україні вигідно здійснювати економічну співпрацю з країнами ЄС, оскільки це розширює ринок споживачів (до 500 млн. осіб), вони мають високу виробничу культуру, новітні технології. На країни ЄС припадає 15 % зовнішньої торгівлі України. З 2000 р. діє режим найбільшого сприяння в торгівлі між Україною і ЄС, що сприяє постійному зростанню обсягу торгівлі.

У 2004-2007 рр. до складу ЄС увійшли 10 нових країн – членів: у т. ч. наші сусіди Угорщина, Польща, Словаччина, Румунія і Болгарія. Це дає підстави сподіватись, що ЄС буде більше враховувати наші інтереси, буде зацікавлена у стабільності та спокої на своїх східних кордонах. Однак є і інша сторона в цьому процесі. Це проблема торгівлі з країнами Східної Європи. Товари країн Заходу за якістю більш конкурентоспроможні і таким чином витісняють в цьому регіоні українські товари. Став більш жорстким візовий режим і міграційна політика щодо нелегальної трудової міграції з України. І все ж Україна залишається для Європи спільним важливим суб'єктом міжнародного права. Вона отримала право на проведення у 2012 р. європейського чемпіонату з футболу (разом з Польщею). У 2009 р. МВФ прийняв рішення про надання Україні для стабілізації економічної системи в умовах економічної кризи кредиту в сумі 16,5 млрд. дол. США (4 % річних). В кінці 2009 р. МВФ припинив надання чергового кредиту для України. У 2010 р. в результаті переговорів уряду М. Азарова з керівництвом МВФ досягнуто домовленості про відновлення кредитування України.

Непростою для України виявилась проблема членства у Світовій організації торгівлі (СОТ). У 2006 р. Верховна Рада України прийняла пакет законів, які передували вступу до СОТ. Після тривалих дій і сподівань у 2008 р. Україна стала членом СОТ. Це, звичайно, повинно було дати імпульс для зростання зарубіжних інвестицій у вітчизняну економіку. Україна сподівалася отримати певні преференції для реалізації своїх товарів за кордоном, мало відбутись зменшення втрат експортерів від дискримінаційних заходів і санкцій тощо. Однак саме в цей час почалась світова економічна криза. В цих умовах правила СОТ кожною із держав-членів почали корегуватися на свою користь. Став реальністю протекціонізм з боку деяких держав. До того ж економіка України на сучасному етапі надто слабка, щоб конкурувати з високорозвиненими країнами. За індексом конкурентоспроможності Україна посідає серед 104 країн тільки 86-е місце. Нам загрожує подальше збільшення обсягів імпортованих товарів,

послаблення конкурентних позицій власного АПК, вугільної, автомобільної і авіаційної промисловості, а також вітчизняного банківського капіталу.

Важливим елементом європейської політики України є **взаємовідносини з НАТО** (військовий союз держав Європи, США і Канади, утворений у 1949 р.). В сучасну епоху НАТО більше дбає про глобальну безпеку, здійснює контроль над роззброєнням та нерозповсюдженням зброї масового знищення, виконує миротворчі функції (Балкани, Афганістан).

Україна упродовж усіх років незалежності здійснює певні кроки на розширення співробітництва з НАТО. Метою співробітництва є забезпечення надійних гарантій державного суверенітету, політичної незалежності, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів, створення сприятливих умов для економічного розвитку. У 1994 р. Україна підписала з НАТО передвступну програму «Партнерство заради миру», у 1997 р. у Києві відкрито інформаційний центр НАТО, у 1997 в Мадриді Україна підписала Хартію про особливе партнерство, того ж року було засновано місію України при НАТО. Слід зазначити, що ставлення населення України до НАТО є неоднозначним. Негативне ставлення до цієї організації посилилось після бомбардування ВПС НАТО Югославії у 1999 р.

На даному етапі основним напрямом співробітництва України з НАТО є економічна безпека, готовність до спільних дій в умовах катастроф, ознайомлення з навчальним процесом у військових закладах, спільні військові навчання на територіях України на Яворівському полігоні, Чорному морі, в Закарпатті.

В українському політикумі відбуваються дискусії щодо того, **чи Україна має розвивати співробітництво з НАТО, чи вступати до цієї організації**. Об'єктивно ситуація складається так, що на даному етапі Україна може лише співпрацювати з НАТО. Для вступу до НАТО, за заявами вищих посадовців цієї організації, Україна ще не готова. Для позитивного вирішення питання щодо вступу до НАТО необхідно здійснити стандартизацію і співробітництво у військово-промисловому комплексі, створити в перспективі професійну армію, забезпечити стандарти демократії, які існують в країнах НАТО: свобода преси, незалежність судової влади, вільні справедливі вибори, спокійна внутрішньополітична ситуація. В разі наближення України до цих вимог остаточне рішення будуть приймати країни – члени НАТО, а в Україні передбачається проведення Всеукраїнського референдуму з даного питання.

Таким чином, після проголошення Україною своєї незалежності були встановлені дипломатичні відносини з усіма європейськими країнами, налагоджені контакти на найвищому рівні, суттєво розширились торгівельно-економічні стосунки. Україна бере активну участь в усіх європейських політичних і економічних структурах. Не вирішеною залишається проблема членства України в ЄС, що є наслідком не повної відповідності українського законодавства до вимог Євросоюзу.